

BORVÖLGYI Györgyi: Hűséggel és bátorsággal: Mecénás Batthyányak	424
--	-----

KITEKINTÉS

DANCS Szabolcs: Még mindig arra a temetésre várnak... Az új generációs INTERMARC-ban rejlő ígéretek és kihívások (<i>Peyrard, S. – Roche, M.: Still waiting for that funeral. The challenges and promises of a next-gen INTERMARC</i>)	426
---	-----

KÖNYVSZEMLE

A látható könyvtár Acél Zsolt: A látható könyvtár. A palatiumi Apolló-könyvtár és a római irodalmi élet. (Budapest, Gondolat, 2018. 222 p.) (<i>Ism.: Pogány György</i>)	431
A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnymtatványai A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnymtatványai = Incunabula Bibliothecae Sancti Martini de Sacro Monte Pannoniae (PFK-INC), Összeáll. W. Salgó Ágnes, (Pannonhalmi, Bencés Kiadó, 2017. 258 p.) (<i>Ism.: Bánfi Szilvia</i>)	435
Huszoneygy könyv a gyermek- és felnőttkorból – hat évtized után Bényei Miklós: Újraolvasva – hatvan, hatvanöt év múlva (Debrecen, Kiss József Kvk., 2018. 144 p.) (<i>Ism.: Murányi Lajos</i>)	438

KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ (REFERÁTUMOK)

Könyvtár- és információtudomány	443
Könyvtár- és tájékoztatásügy	447
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	454
Munkafolyamatok és szolgáltatások	461
Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek	471
Vezetés, irányítás	473
Felhasználók és használat	478
Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés	483
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület	488
Kapcsolódó területek	494

A számot szerkesztette: Kovács Katalin, Szabó Piroska, Murányi Lajos

miségi kör tudásának fitogtatását, egy belterjes nyelv megteremtését szolgálják”.

A kötet középső, költői művekkel foglalkozó fejezetei után a záró szerkezeti rész következik, amely kitekintés, és a római közkönyvtár helyzetét Gellius és Galénosz művei alapján taglalja. A két szerző a Kr. u. II. század végén írta elemzett munkáját. Gellius *Attikai éjszakákja* az ókori könyvtártörténet egyik leg-híresebb forrása, az athéni és az alexandriai könyvtárról írott sorai a mai könyvtártörténet-írás számára is megkerülhetetlenek, bár konkrét állításait az újabb kutatások megkérdőjelezzik. Gellius nagy rajongója és tisztelője volt a könyvtáraknak, kiinduló tézise szerint az írásos kultúra kollektív, és egyéni emlékezete külső segítségre, könyvekre és könyvgyűjteményekre szorul. Gellius ideális olvasója az a személy, aki emlékezőtehetségén túl jól tájékozódik az írásos világban, magabiztosan igazodik el a könyvtárban és könnyen rátalál a keresett szövegre. Írása szerint a könyvtárban a tudományok teljessége megtalálható, nyilvánosság jellemzi, és a gyűjtemények gyakran vándorolnak, ennek oka lehet a hatalmi és kulturális központok átrendeződése, illetve hadizsákmányként is helyet változtatnak a tekercsek.

A híres orvos, Galénosz *A lelki fájdalomtól való mentesség* című írásában foglalkozott a könyvtárakkal is. A szöveget 2005-ben fedezték fel, és Acél szerint nemcsak kiegészíti az ókori könyvtárakról való ismereteket, de több vonatkozásban a római könyv- és könyvtártörténet újra gondolására készít. Galénosz 192-ben Rómában értékei megőrzésére egy raktárpületet bérelt, ott helyezte el könyveit is, saját műveiből pedig másolatot készített, és szülővárosa, Pergamon könyvtárába kívánta küldeni. 192 telén azonban óriási tűzvész pusztított Rómában, a Galénosz által bérelt raktár is megsemmisült. A tudós lelki békével fogadta a szörnyű csapást, művében bemutatja, milyen lelki gyakorlatok, filozófiai nézetek alapján képes magától távol tartani a búslakodást. A

szöveg második részében könyveiről, szövegeiről ír. Az általa írt és kivonatolt szövegeken kívül felsorol számos ritka művet, amelyeket közkönyvtárakban vagy könyvkereskedésekben tanulmányozott. Megemlíti több olyan alkotást is, amelyek a tűzvészben elpusztult római könyvtárak állományában voltak. Írásából kiderül az is, hogy az Augustus-korabeli nagy könyvtárak magukba olvasztották a Cicero idejéből származó tékákat. Műve segítségével képet alkothatunk magunknak arról is, hogy hogyan, miként használták az ókorban a pinakes („táblák”) megjelölésű segédleteket. Galénosz szövegéből tisztázódik, hogy a pinakes nem egyszerű könyvtárkatalógus, nem köthető egyetlen konkrét gyűjteményhez, hanem minden olyan szöveget megpróbált felsorolni, amely idézetekből ismert. Vagyis bizonyos megszorításokkal inkább bibliográfiának lehet tekinteni a *Kallimakhosz* neve által fémjelzett műfajt.

Galénosz eredetileg orvos volt, felfogása szerint az irodalmi szövegek a lélek gyógyulását is elősegíthetik. A könyvek gyógyító, a testi és lelki betegségek leküzdését szolgáló szerepük mellett azonban a „szépen olvasás” eszközei is lehetnek. Ez alatt azt érti Galénosz, hogy az olvasók képesek legyenek megítélni egy-egy kézirat hitelességét, és élvezzék a nyelvi kifejező erő szépségét. Ezért fontos számára a közkönyvtár, amelynek három tulajdonságát emeli ki: a könyvkereskedéssel és a magánkönyvtárral szemben az írásművek valódi, igazi otthona, mindig egy nagyobb intézményrendszerbe tagolóódik, és végül az állománya soha nem lehet teljes, mindig fejleszteni kell. Mint érzékelhető, Galénosz egészen korszerű, ma is vállalható nézeteket vallott a könyvtárakról.

Acél Zsolt könyve nagy nyeresége a művelődés- és könyvtártörténetnek. A kötetet haszonnal forgathatják mindazok, akik a könyvtárak, könyvtárügy múltja iránt érdeklődnek.

Pogány György

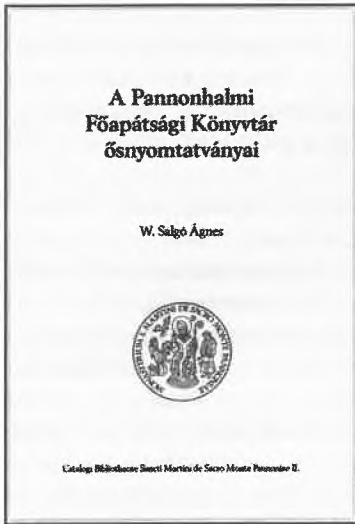
Legális hozzáférés folyóiratcikkekhez

Az EISZ Titkárság segédletet állított össze azokról az alternatív megoldásokról, amelyek segíthetnek folyóiratcikkek és egyéb információk legális hozzáférésében, abban az esetben is, ha az intézmény nem fizet elő az adott folyóiraatra vagy adatbázisra.

A segédlet címe:

<http://eisz.mtak.hu/index.php/hu/open-access/262-nincs-elfizetsem-hogyan-ferhetek-hozza-online-tudomanyos-tartalmakhoz.html>

Forrás: *Katalist*, 2018. szept. 24. – az EISZ Titkárság tájékoztatója alapján

SALGÓ Ágnes, W.

A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnyomtatványai = Incunabula Bibliothecae Sancti Martini de Sacro Monte Pannoniae : PFK-INC / összeáll. W. Salgó Ágnes. - [Pannonhalma] : Pannonhalmi Főapátság : Bencés K., 2017. - 258 p. ; 25 cm. - (Catalogi Bibliothecae Sancti Martini de Sacro Monte Pannoniae ; 2.) ISBN 978-963-314-115-1

A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnyomtatványai

Az egyházi gyűjteményeinkben fellelhető írott és nyomtatott kulturális kincseink közzététele örvendetes módon 2017-ben újabb kötettel gazdagodott *W. Salgó Ágnes*nek köszönhetően, aki a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnyomtatványainak szakszerű, részletes feltárását végezte el adatbázisban, majd ennek átszerkesztett, nyomtatott katalógusát is közreadta.

W. Salgó Ágnes a nyomtatott katalógust a Pannonhalmi Főapátság Könyvtárának részletes történeti áttekintésével vezeti be. Ebből megismerhető az apátság mai elnevezésének eredete, valamint a közel ezer esztendő, sok hányattatást elszenvedő könyvgyűjteménynek a története. A bencés apátságnak otthont adó Szent Márton-hegyet a hagyomány szerint *Guzmics Izidor* (1786–1839) bakonybéli bencés apát Széphalom mintájára, *Kazinczy Ferenc* tiszteletére nevezte el Pannonhalmának. A nyelvújítás vezéralakja 1831. április 9 és 13-a között tett látogatást a bencés monostorban, s ezt követően leveleiben és az utazásról szóló könyvében a Szent Márton-hegyet Pannonhalma néven említette.

A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár tekinthető a legrégebb alapítású magyarországi könyvtárnak. Első könyvjegyzéke 1090 táján keletkezett, amikor az apátság egyházi kincseit, könyveit, javadalmait számba vették. A Szent László által kiállított oklevél nem a címük szerint, hanem tartalmi csoportosításban sorolt fel közel 80 kódexet. A művek száma azonban ennél több lehetett, ugyanis minden bizonyosan a scriptorok több munkát is bemásoltak az egyes kódexekbe. A nemzetközi összehasonlításban is gazdagnak mondható pannonhalmi könyvjegyzékben a bencés Regula, evangeliariumok, miscskönyvek, a teljes ó- és újszövetségi szentírás, egyéb liturgikus és lelkeségi könyvek mellett megtalálhatók még *Cicero*, *Lucanus*, *Cato* írásai, valamint *Donatus* latin grammatikája. Utóbbi munkák a 11. századi Szent Márton-hegyén működő bencés kolostori iskolában folyó oktatás fontos segédeszközei lehettek. E jelentős könyvgyűjteményből sajnálatosan napjainkra semmi sem maradt fenn. A 15. században a bencés közösségek kongregációba tömörülése és megújulása hatással volt a magyarországi bencés rendre is. *Tolnai Máté* (c. 1460–1535) apát feladata volt ezeknek a reformoknak a véghezvitele. Apáti működése alatt kiadott két Breviariumot és egy Diurnalét Velencében, amelyekből nyilván példánnyal is rendelkezett az egykori pannonhalmi könyvgyűjtemény.

A török hódítással járó folyamatos háborúskodás nagyban befolyásolta a bencés kolostor egykori könyvgyűjteményének további sorsát: 1529-ben I. Ferdinánd csapatai fosztogattak, ezt követően a vár a végvári rendszer része lett, majd *Fejérvölgy István* veszprémi, utóbb nyitrai püspök, pannonhalmi főkormányzó (1567–1593) a monostor értékeinek többségét az értékes könyvgyűjteménnyel egyetemben Nyitrára, illetve

Bécsbe menekítette. Rudolf király rendelkezésére a könyveket átmenetileg a pozsonyi érseki palota Szent László-kápolnájában helyezték el. 1607-ben a király titkárnak, *Himmelreich Tibornak* a fia, *Himmelreich György* (1583–1637) került a monostor élére kormányzó apátként. Az apjától örökölt és tovább gyarapított humanista szellemű, gazdag gyűjteményt, amely mintegy hétszáz művet tartalmazott, az apátságára hagyta. 1627-ben felvett katalógusa még ma is megtalálható a könyvtárban.

1637-ben a magyar országgyűlés III. Ferdinánd királytól követelte a bencés rend visszaállítását magyar apáttal. A monostor és a templom értékeiről *Magger Placid* (1647–1667) apát működése során, 1658-ban készült újabb leltár, amely a könyveket 21 szakcsoportban sorolta fel, egyúttal jelentős gyarapodásáról adott számot. A könyvtár állománya ekkor 2037 művet tartalmazott 2318 kötetben. A 17. század utolsó két évtizedében kiújuló török háborúk, valamint a Rákóczi-szabadságharc ismételten súlyos károkat okoztak a gyűjteményben. Az 1768. évi katalógus már csak 1542 művet sorolt fel 1801 kötetben. A hiány pótlása érdekében Mária Terézia királynő évente jelentős összegű támogatást biztosított, a kinevezett *Somogyi Dániel* (1768–1801) főapátot a monostor könyvgyűjteményének bővítésére kötelezte. A gyarapodó bencés monostor könyvtárát súlyosan érintette II. József rendelete, ami más szerzetesrendekkel együtt a bencés rendet is feloszlatta. Az 1787. július 15-én elvégzett számbavételkor az állomány nagysága 3912 könyv és 320 duplum (összesen 4232 kötet) volt, amelyet a rendelet végrehajtásaként az Egyetemi Könyvtárnak kellett átvennie. Az értékesnek ítélt köteteket kiválogatták, a többit elárverezték. A bencés rend visszaállításakor, 1802-ben a visszaérkezett kötetek száma mindössze 757 darab volt.

A visszaállított bencés rend korábbi tevékenységét az oktatásban való közreműködéssel bővítették. Ez viszont megkövetelte a könyvgyűjtemény szakszerű növelését. *Novák Krizosztom* (1744–1819) főapát irányításával hazai és külföldi könyvkereskedők közreműködésével számos értékes könyvet vásároltak, többek között a 19. századi feloszlott német kolostori könyvtárakból. Hazai szempontból *Paintner Mihály* (1753–1826) jezsuita vonatkozású értékes gyűjteményének megvétele érdemel még említést. Az adományoknak köszönhetően szintén gyarapodott a bencés monostori könyvtár. 1836-ban adtak át a bibliotékának napjainkban is helyet adó új épületet az időközben jelentősen megnövekedett könyvállomány elhelyezésére. Az 1817. évi jegyzék már

36 017 kötetet tartott nyilván. Ekkor az állományt öt szakcsoportba – teológia, jog, filozófia, történelem, irodalom – osztották, a korszerű könyvtári munka érdekében pedig meghatározták a gyűjtőkört, valamint a szakszerű gyarapító és feldolgozó munkát gyakorlattá tették.

1874-ben a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár állománya meghaladta a százezret. 1904-es állományfelmérésekor pedig már 125 ezer kötettel rendelkeztek, amelyből 232 volt 1500. december 31-ig szedéssel és nyomtatással előállított ősnymotatvány. Ez utóbbi állományrész első tudományos igényű feldolgozását és nyilvántartásba vételét *Récsey Viktor* (1858–1908) könyvtáros végezte el, s adta közre 1904-ben. Műve a legrégebb nyomtatott állományrész példaértékű nyilvántartása lett *Sajó Géza és Soltész Erzsébet* országos ősnymotatvány-katalógusának (CIH) 1970-es megjelenéséig.

Jelenünkben a számítógépes adatbázisoknak általános könyvtári alkalmazása megkívánja az egyes gyűjteményekben található ősnymotatványok korszerű feldolgozását. W. Salgó Ágnes 2014-ben kérte fel a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnymotatványinak mindenre kiterjedő, szakszerű leírására az adatbázisban. Munkája során a köteteket egyenként kézbe vette, elvégezte ezeknek a teljes kollacionálását, majd az egyes műveket egybevetette az interneten elérhető digitális másolataikkal, illetve a más gyűjteményekben hozzáférhető példányaikkal. Továbbá valamennyi munka esetében szakirodalmi kutatómunkát végzett. Ennek fontos hozadékeként a feldolgozott ősnymotatványok néhány értékes darabjáról a munkája során alkotott tudományos megállapításait közreadta (*Amiről a régi könyvek mesélnek* In: *Collectanea Sancti Martini*. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője 4., 2016. 49-69. p). Kutatásainak eredményeként a szerző megalapozottan cáfolta a korábban corvinának gondolt Antonius Florentinus, S. (1389-1459) [Summa theologica: Pars 1-5. Venezia: Leonhard Wild, 1480-1481] (GW 02187) ősnymotatvány (29. tétel) e példányáról, hogy formai jegyei nem igazolják ezt a feltevést. Az ősnymotatványoknak az adatbázisban történő feltárását követően a legmodernebb elvárásoknak és a nemzetközi szabványoknak megfelelően átszerkesztette a feldolgozott művek bibliográfiai leírását, és közzétette a most ismertett nyomtatott katalógust.

A katalógus 237 ősnymotatvány bibliográfiai leírását közli a szerzők nevének, illetve szerző nélküli munkák esetében a mű címének betűrendjében. Megadja jelzetüket, a rájuk vonatkozó bibliográfiák, katalógu-

sok hivatkozási számát. Önálló bevezetésben közli a kötet tartalmát, tükrözve azokat a műveket, amelyek összefoglaló, gyűjteményes címmel részműként jelentek meg, és a főtétel leírásában nem szerepelnek. Önálló kötet esetében az egyedi sajátosságait – illusztráltság, bejegyzések, tulajdonosok, egybekötött művek, hiányok stb. – itt is megemlíti. A bibliográfiai leírás sorrendjében közli az adott kiadásra vonatkozó jellemzőket, ügyelve a megjegyzés forrásának megadására. Ezután kisebb méretű betűtípussal szedve az adott példányra vonatkozó egyedi sajátosságok – a margináliák (utólagos bejegyzések), a provenientia (tulajdonosi bejegyzések, ex librisek, pecsétek, régebbi jelzetek), a kötésleírás, a hiányok pontos megadása; végül a kolligátum tagjainak a felsorolása – olvashatók.

A tudományos felkészültségű, magas szakmai igényű, gondos feltáró munka használatát gazdag mutató-apparátus segíti. Az INC-MTA ősnymtatvány-katalógusának gyakorlatát követve az egyes tételekkel összefüggésben kereshetünk a közreműködőkre (kommentátorok, kiadók, fordítók), a nyomdahelyek betűrendjében a nyomdákra, a nyomdászokra, a kiadókra, a könyvkereskedőkre, a megrendelőkre, a tulajdonosokra és a könyvkötőkre. Legvégül a jelenlegi és a korábbi jelzetek konkordanciája, valamint a bibliográfiák, katalógusok tételeszámainak utalója zárja az ősnymtatvány-katalógust. A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár gyűjteményében őrzött legkorábbi nyomtatott európai értékeket feldolgozó katalógus bevezetője és a mutatók felsorolása angol nyelven is olvasható, megkönnyítve a külföldi használók tájékozódását.

Végezetül illusztrálni kívánjuk, hogy e nyomtatott katalógus az ősnymtatványokkal foglalkozó szakemberek mellett más tudományos területek, illetve a későbbi korok kutatói számára is haszonnal forgatható. Az aprólékos feltáró munka eredményeként

fedezhettük fel *Conrad Celtis* német humanista tudós és neolatin költő I. Miksa német-római császárhoz címzett egész oldalt kitöltő latin nyelvű levelét, amely II. Pius pápa (Enea Silvio de Piccolomini, 1405-1464) *Epistolae familiares* címen 1481-ben *Anton Koberger* nürnbergi műhelyében kinyomtatott levélgyűjtemény üresen maradt hetedik levele rektóján maradt fenn (ld a 199. tételt). További példaként az ellenreformáció egyik fontos egyházi szerzőjét, *Bársony Györgyöt* ábrázoló rézmetszetet említhetjük, amelyet *Jacobus de Voragine* [Legenda autea sanctorum sive Lombardica historia. Lyon? S. typ. 15??] (ld. a post 140. tételt) ősnymtatványa előzőkének harmadik hátoldalára ragasztottak be. A körbevágás miatt jelentősen sérült rézmetszet címe: *Incaratio N. Domini Reverendissimo Domino [...] Georgio Barsony Abbati [...] Archidiacono Ecles. Metr. Strig. Canonico [...]*, ami a későbbi egri, majd váradi püspököt még (1653-tól kinevezett) esztergomi kanonokként ábrázolja.

W. Salgó Ágnes munkáját nagy haszonnal ajánljuk a kulturális emlékek iránt érdeklődők számára.

Bánfi Szilvia

*

*A katalógus megrendelhető
a www.benedictinus.hu webshopból,
illetve a következő üzletekben
vásárolható meg:*

Benedictinus Apátsági Termékek Boltja
9090 Pannonhalma, Vár 1.
Tel.: +36 96 570 223

Benedictinus Apátsági Termékek Boltja
1053 Budapest, Károlyi utca 19.
Tel.: +36 1 266 7009 +36 30 682 48 92

Stumpf Benedek Andrásra emlékeznek az OIK-ban

Az Udvari István Magyarországi Ruszinok Könyvtára (UIMRK) és az Országos Idegennyelvű Könyvtár (OIK) 2018. szeptember 28-án megemlékezik Stumpf Benedek András (1947–2009) kárpátaljai, munkácsi születésű költő, irodalomtörténész, könyvtárossal.

A rendezvényen elhangzó előadások ismertetik irodalmi munkásságát és bemutatják könyvtára ruszin hagyatékát.

S. Benedek András: *A gens fidelissima: a ruszinok* című könyve olvasható a MEK-ben is (<http://mek.oszk.hu/03200/03292/html>).

Forrás: *Katalist*, 2018. szept. 19. Zupán Veronika híre alapján